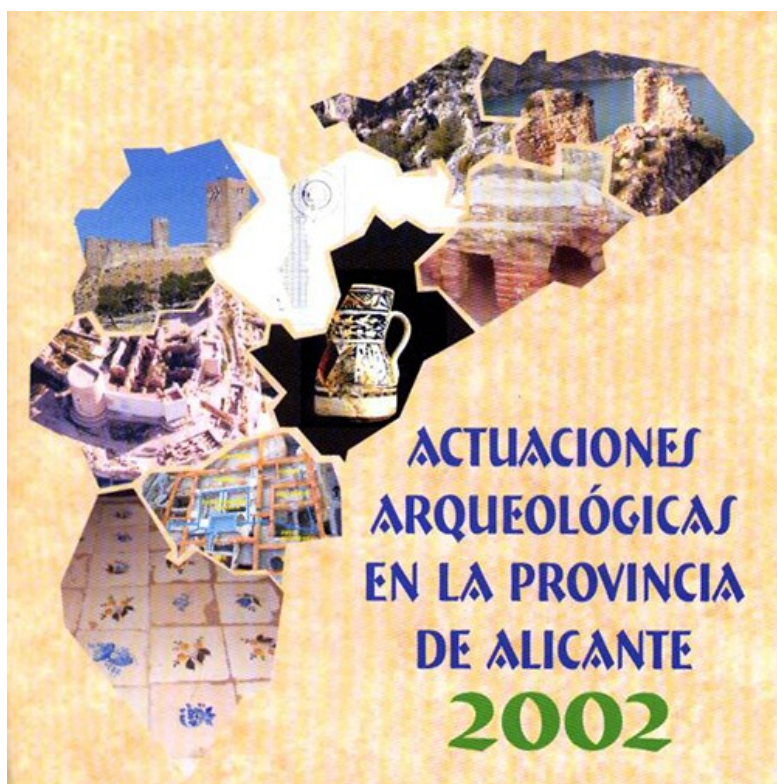

Església del Diví Salvador (Els Poblets)

Emili Moscardó i Sabater

Publicación digital

Actuaciones arqueológicas en la provincia de Alicante. 2002

Editores

Fernando E. Tendaro Fernández y Alicia Pastor Mira
Sección de Arqueología del Ilustre Colegio Oficial de Doctores y Licenciados
en Filosofía y Letras y en Ciencias de Alicante

Año de la edición: 2003

Depósito legal: A-870-2003

ISBN: 84-688-3427-0

Nom de la intervenció:	Església del Diví Salvador
Municipi:	Els Poblets
Comarca:	La Marina Alta
Director:	Emili Moscardó i Sabater
Equip tècnic:	—
Autor del article:	Emili Moscardó i Sabater
Promotor:	Ajuntament de els Poblets
Autorització:	2002/0634-A
Data de l'actuació:	12/2002 – 01/2003
Coordenades localització:	Plaça del Diví Salvador, s/n
Períodes culturals:	Modern i contemporani
Material dipositat:	Museu Arqueològic de la Ciutat de Dénia
Tipus d'intervenció:	Excavació de salvament, consolidació de les tombes i del vas funerari

INTRODUCCIÓ

Segons l'estudi sobre la vida i obra de Joan de Ribera, arquebisbe de València que va ser enaltit a la dignitat de sant, el 3 d'agost de 1580 va donar 40 lliures als jurats de Mirarrosa per a construir l'església local. Dita església tindria una única nau central amb forma rectangular sostinguda per l'exterior amb diversos contraforts en ambdós costats. Encara no hi estarien les capelles laterals, tampoc l'altar i sagristia actuals ni el paviment de rajoles cuites. En un segon moment de l'època moderna, suposadament cap a 1680, es fa una reforma important en l'església. Es produeix la construcció de les capelles laterals, ampliant l'edifici en les seus costats, aprofitant les parets dels contraforts com a parets de les capelles. També es produeix la construcció del vas funerari i amb ell es col·loca un paviment de rajoles quadrades llises que comprendrà a quasi tot l'edifici. A partir d'aquest moment es quan comença la gent a soterrar-se en el vas funerari i en les tombes de les capelles laterals. Cap a l'any 1750 es produeix l'ampliació de la capella que està a la dreta del presbiteri, en l'àrea D, capella que en època contemporània exercirà la funció de sagristia per a després passar a ser de nou una capella consagrada a un sant. També s'ha de destacar que a finals del segle XVIII, cap al 1780, es produeix l'aterrament del vas funerari amb la conseqüent finalització dels soterraments en el vas i tombes laterals. I l'any 1926, després d'obrir-se el vas

per última vegada, es col·loca el paviment hidràulic que segella el vas i que arriba fins el moment actual d'intervenció arqueològica.

LES TOMBES I INHUMACIONS

ÀREA A. Tomba unitat estratigràfica 14. Amb una coberta realitzada a dues vessants, en el seu interior va aparèixer una inhumació, amb una orientació dels peus cap a l'altar major i una disposició decúbit supí. Destaca que posseïa les dos soles de les sabates, a més d'un rosari a l'altura de la pelvis. Es interessant l'existència de dos rajoles posades en horitzontal en un extrem de la tomba per a fer la funció de recolzament del crani.

ÀREA B. Tomba unitat estratigràfica 20. Dins d'aquesta tomba van aparèixer un total de cinc inhumacions, disposades tres en posició decúbit supí, mentre que dos es trobaven totalment desplaçades degut a l'acció de dipositació de les altres inhumacions. Destaca la morfologia de la tomba, presentant dos talussos en els extrems per a fer la funció de recolzament dels caps dels difunts.

ÀREA C. Ací vàrem realitzar una cata, donant-nos un estrat totalment estèril de restes arqueològiques, tant de tombes com de ceràmica.

ÀREA D. Dins d'aquesta àrea, en el sector 1, ens va aparèixer les restes de la inhumació d'un nounat i del taüt en el qual va ser soterrat. Ja en el sector 2 vàrem detectar la presència de tres tombes amb les seues cobertes enfonsades i reblides per a alçar el terreny, són les tombes unitat estratigràfica 13, 30 i 31. Dins de les tombes 13 i 30 hi havia una inhumació, mentre que en la 31 hi havia dos inhumacions. Les de les tombes 13 i 31 eren adultes, mentre que la de la 30 era una inhumació infantil. Totes les quatre presentaven una disposició decúbit supí, amb una orientació amb els peus en direcció a la nau central. Destaquen sobre la resta de les tombes i inhumacions de l'església en que tenen una disposició transversal a la nau central i no longitudinal com les altres. A més a més, presenten la característica totes aquestes tres tombes de que tenien restes de la utilització del taüt per soterrar els difunts, indicant-nos la importància dels subjectes d'aquestes tombes i capella.

ÀREA E. Tomba unitat estratigràfica 91. Amb una coberta a dos vessants de rajoles rectangulars, vàrem determinar l'existència de dos inhumacions, una situada damunt de l'altra, i indicant així la successió en el temps. Una presentava una direcció dels peus cap a l'altar major i l'altra cap a la porta d'accés, a més de tindre cadascuna el seu rosari de contes.

ÀREA F. En aquesta àrea vàrem realitzar també una cata el resultat de la qual fou negatiu, trobant només algun fragment ceràmic però sense importància. En alçar el paviment de la nau central, respectant la zona del vas funerari, ens va aparèixer l'última tomba, la unitat estratigràfica 75. Dins d'aquesta hi havia només una inhumació, la qual presentava una direcció dels peus cap a l'altar major i una posició decúbit supí.

Totes les tombes de les capelles presentaven unes fabriques arquitectòniques realitzades amb diverses filades de pedres de paredat, concretament còdols de riu, unides amb morter i rematades amb una coberta feta de rajoles rectangulars col·locades a dues vessants unides i segellades amb algeps. La majoria presentava un pis lluit de morter.

EL VAS FUNERARI

Ja per últim tenim el vas funerari o ossera. Presenta un marc treballat de forma quadrada aproximadament amb una llosa quadrada i llaurada que encaixa en ell. Estan fetes les dos parts del mateix tipus de pedra calcària blavosa. Una vegada alçada la tapadora de la ossera la primera cosa que veiem és tot un reblit de sediments, la unitat estratigràfica 64, formats per una terra rogenca amb còdols, molta ceràmica i alguna cosa de vidre, a més de tindre també alguna quantitat de terra de riu entremesclada en la seua part final, amb molta profusió de còdols. La cota superior d'aquest estrat respecte el pis de l'església es de 48 cm, mentre que la inferior es de 1,90 m.

Dalt de la unitat estratigràfica 64, però formant part d'ella, vàrem trobar una ampolla de vidre, la unitat estratigràfica 117. Aquesta ampolla contenia un paper dins, concretament una targeta de visita del prevere en Enrique Pons Sanchís el qual, com a rector del Verger, s'apropa per a recollir uns llibres a la vicaria de Mirarrosa i veu que el vicari, en Diego Llorca Llòpis, no s'hi trobava i li deixa la targeta per a dir-li que li portara uns llibres a Ondara, que es a on es trobaria. Doncs be, el vicari de Mirarrosa en eixa època era Diego Llorca Llòpis. Destaca que Llorca va utilitzar la targeta que li va deixar en Enrique Pons per a escriure unes línies que ens donen certa informació arqueològica, aquestes línies són: *El día 30 de mayo de 1926 junto con el Sr. Alcalde Don Nicolás Tomas, el concejal Pascual Vicens y el sacristán levantamos la cubierta encontrando cinco céntimos. Diego Llorca.* És a dir, el dia 30 de maig de l'any 1926 va utilitzar aquesta targeta, que tindria a ma, per a deixar constància d'aquest fet, l'última obertura del vas funerari. Tots aquests personatges

eminents de la localitat varen obrir per última vegada la ossera per a comprovar l'estat de l'estructura abans de col·locar el nou paviment que volien posar, concretament el pis hidràulic. Pensem que es van trobar el vas ple de terra, igual que nosaltres, doncs només fan constància de trobar una peça de cinc cèntims; així doncs, ja en una època passada van reblir el vas doncs aquest havia perdut la seua funció i la gent es soterrava fora de l'àmbit urbà i de l'església. Diego Llorca Llòpis va ser una de les víctimes de la Guerra Civil. Fou beatificat a Roma pel papa Joan Pau II, l'onze de març de l'any 2001, junt amb altres 233 màrtirs valencians.

Una vegada llevat la unitat estratigràfica 64 apareix un altre estrat, la unitat estratigràfica 65, format íntegrament per sediment de riu amb molta profusió de còdols de totes les mides, amb algun fragment de ceràmica sense importància i amb una cota superior de 1,90 m i una inferior de 2,40 m.

Baix de la unitat estratigràfica 65 trobem ja el nivell d'inhumacions, la unitat estratigràfica 66, a una cota superior de 2,40 m i una inferior de 2,87 m. La cota inferior coincideix amb la cota superior del paviment del vas funerari, compost de terra argilosa rogenca mesclada amb calç i amb a penes grossor. Hem efectuat una cala baix del pis la qual ens ha donat negativa.

Dins d'aquest estrat vàrem detectar la presència d'una quantitat immensa de restes humanes, totes elles sense una ordenació regular. Però, entre aquestes restes més superiors de l'estrat, detectarem l'existència d'una inhumació, la unitat estratigràfica 53, que havia estat dipositada d'una forma regular, amb una posició decúbit supí, una orientació on els peus miraven cap a l'àrea D. Destaca que aquesta inhumació seria probablement l'última feta abans de segellar l'interior del vas funerari amb les unitats estratigràfiques 64 i 65, degut a l'ordre de salubritat pública dictada l'any 1815 que va traslladar el cementeri lluny del casc urbà. En la part inferior de la unitat estratigràfica 66, quasi tocant el pis del vas funerari, va aparèixer un plat de pisa amb la decoració d'un "pardalot" en roig. Amb una posició convexa i a una cota de 2,80 m, aquest plat hauria complert la funció de contindre l'oli que servia per a ungir als difunts en el seu soterrament, moment en el que el plat, degut al seu desgast, es va rebutjar deixant-lo en el vas. Aquest plat era un dels atifells emprats per als sagraments i per això el seu rebuig es devia de fer en lloc sacre i què millor que la pròpia església. A més a més, dins d'aquest estrat van aparèixer unes tisores partides, amb només les fulles de tallar, que també formarien part dels utensilis de l'església. S'utilitzarien per a tallar les metxes llargues de les veles, per a evitar

incendis. Al mateix temps, també vàrem recollir diversos cristalls de terra-cuita, cadenes i medalles de rosaris, un cristall d'os i una creu doble.

L'estructura del vas funerari. La cavitat subterrània anomenada vas funerari està composta per quatre parets que donen una planta que no arriba a ser un quadrat exacte. Els paraments longitudinals estan formats per dos cossos, un primer cos on hi ha un parament simple format de diverses filades de pedres de paredat que alternen amb filades de rajoles col·locades buscant tant el seu costat curt com també el llarg. Tot unit amb morter de calç. Respecte al segon cos, es tracta d'una volta catalana realitzada amb rajoles col·locades en posició vertical, unides amb morter, les quals estarien amagades baix d'un recobriment format per les mateixes rajoles, però ara en posició horitzontal. La direcció de les rajoles de la volta és transversal a la nau central. Quant als extrems del vas ací la volta acaba en forma d'angle recte amb aquestes parets. Tant l'una com l'altra presenten un primer cos de filades irregulars de pedres de paredat i filades de rajoles alternant-se ambdues. Però, un segon cos està realitzat, almenys un 80 %, per filades de rajoles col·locades de forma horitzontal.

ESTUDI DELS OSSOS DE LA UNITAT ESTRATIGRÀFICA 66

Quant a totes les restes humanes trobades dins del vas funerari sense una posició regular i de difícil adscripció entre elles, vàrem fer tot un inventari destacant-ne entre infantils i adults, i en el cas del sexe ens basem en els cranis més complets per a donar una hipòtesis que hauria de ser estudiada per un arqueòleg forense. Però amb les lògiques dificultats vàrem obtenir un nombre mínim d'individus de 63 persones, 36 d'adults i 27 d'infantils.

INTERPRETACIÓ

L'exhumació de les diverses estructures de l'església del Diví Salvador, com són les tombes i el vas funerari, ens han aportat una mica més d'informació per al coneixement dels costums funeraris i rituals dins de l'àmbit del País Valencià, i particularment a l'àmbit de els Poblets. Així doncs, l'excavació ha donat un total de set tombes repartides en les àrees A, B, D, E i F, destacant-ne l'àrea D on varen aparèixer tres tombes i una inhumació sense tomba o estructura. Així, tenim les tombes unitats estratigràfiques 13, 14, 30 i 75, on només hi havia una inhumació. Mentre que en la tomba unitat estratigràfica 20 tenim el cas especial de cinc inhumacions, i en les tombes unitats estratigràfiques 31 i 91 aparegueren dos inhumacions.

De tots els individus exhumats, un total de 13, hi ha onze inhumacions de persones adultes, una d'un individu infantil i dos de nounats. Totes les inhumacions es varen soterrar en les tombes de les capelles, indicant-nos l'adscripció d'un individu o família a un sant, una devoció que es basava en el sufragament i manteniment de la capella, materialitzant-se en el posterior soterrament a peus de l'altar de la mateixa capella. És interessant com a l'àrea D hi ha tres tombes, una al costat de l'altra. Això es deu al gran espai que hi ha com també a la posició que tenen, doncs estan transversals a la nau central i no longitudinals com les altres tombes. Estes tombes de l'àrea D correspondrien a una mateixa família, concretament a la família dels Batles. Com a estructura subterrània per a la dipositació dels cossos també està el vas funerari o ossera. En aquesta estructura es dipositaven les restes humanes una vegada s'havia acomplit el procés de descomposició dels cadàvers en el carner, habitació subterrània amb molta humitat que es trobava en les immediacions de l'església. Destaca que no l'hem trobada en l'actuació arqueològica.

Aleshores, el ritual de la mort a l'època moderna consistia en que la gent més humil, si pagava una taxa fixada, quan moria podia ser soterrada en el vas funerari o comú, doncs si no era soterrada al fossar, el primitiu cementeri. Però, dins d'aquest ritual també va fer acte de presència la diferenciació social, econòmica i política, reflectida en l'existència de les tombes de les capelles. Aquesta diferenciació també es veu en la utilització del taüt, de l'hàbit i de la mortalla, ja que en el vas es realitza només la dipositació dels ossos. De mortalles hem detectat la presència en dues inhumacions, les unitats estratigràfiques 19 i 21, mentre que taüts els hem vista adscrits a les unitats estratigràfiques 7, 29, 35 i 51. És interessant vore com els quatre taüts exhumats procedeixen d'una mateixa àrea o capella, demostrant-nos així la importància i categoria de la gent que es va soterrar allí, gent que segurament pertanyia a una mateixa família. Dins del vas funerari hi vàrem exhumar un nombre mínim d'individus de 36 persones adultes i 27 inhumacions infantils. A l'estrat en el qual s'adscriuen també trobarem cristalls de terra-cuita, amb l'excepció d'un fet d'os, que segurament formarien part de creus de fusta, amés d'haver-hi rosaris i medalles. Així doncs, veiem fossilitzada, mitjançant el ritual i formes de soterrament, la realitat social, econòmica i política de la societat local de l'època moderna de Mirafior, Mirarrosa i Setla.

Paret i volta del vas funerari

Tombes Àrea D

Inhumació Àrea A

Plat amb el pardalot